

*Dragomir Vojnić**

Vladimir Veselica
EKONOMSKI OGLEDI I POGLEDI
EUGENA KVATERNIKA**

U životu čovjeka, naroda, država, nacija, pa i svakoga društva rijetko se kada, ako ikada, događa nešto sasvim slučajno. To vrijedi i za događanja u aktualnom trenutku, tj. u sadašnjosti jednako kao i za ona događanja u prošlosti koje možemo razmatrati, sagledati i prosuđivati samo u povijesnoj retrospektivi.

U kontekstu knjige koja se ovih dana (siječanj 2006.) pojavila u našoj javnosti pod naslovom Eugen Kvaternik: “Hrvatski glavničar” i Vladimir Veselica: “Ekonomski ogledi i pogledi Eugena Kvaternika”, u uvodu spomenuta misao ima dvojako značenje. Prvo značenje se odnosi na samu činjenicu da Vladimir Veselica piše djelo o ulozi i mjestu Eugena Kvaternika u hrvatskoj burnoj povijesti XIX. stoljeća.

Drugo se značenje odnosi na činjenicu da je Vladimir Stipetić, kao idejni začetnik ukupnoga projekta i biblioteke iz naše ekonomske povijesti u okviru koje se javlja i ova knjiga, ocijenio da je upravo Vladimir Veselica najpozvaniji da napiše knjigu takvoga karaktera o Eugenu Kvaterniku.

Odajući priznanje i Vladimiru Veselici za napisanu knjigu i Vladimiru Stipetiću i za pokretanje ove biblioteke općenito i za idejnu i recenzentsku ulogu u pojavi knjige Vladimira Veselice, mislim da se mogu povući i neke usporedbe.

* D. Vojnić, profesor emeritus Ekonomskog fakulteta u Zagrebu i zaslužni znanstvenik Ekonomskog instituta Zagreb - glavni urednik Ekonomskog pregleda.

** Rad je objavljen u knjizi: Eugen Kvaternik: “Hrvatski glavničar” i Vladimir Veselica: “Ekonomski ogledi i pogledi Eugena Kvaternika”. Izdavač: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Dom i svijet, Zagreb, Hrvatsko društvo ekonomista, Inženjerski biro d.d. Zagreb, 2005. Knjiga je promovirana na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 6. veljače 2006. U promociji knjige sudjelovali su i predsjednik Republike Hrvatske Stjepan Mesić i idejni začetnik biblioteke u okviru koje je ova knjiga objavljena, akademik Vladimir Stipetić

I Eugen Kvaternik i Vladimir Veselica mogu se prepoznati kao svojevrsna idejno politička, humana i etička vertikalna svoga vremena. Jedna se vertikalna odnosi na životnu priču i sudbinu čovjeka, velikana (Eugena Kvaternika) koji je živio i radio za vrijeme burnih, bujnih, dinamičnih, turbulentnih i proturiječnih događanja, poznatih iz hrvatske povijesti sredine XIX. stoljeća.

Druga se vertikalna odnosi na životnu priču i sudbinu čovjeka velikana (Vladimira Veselicu) koji je bio i ostao svjedokom burnih, bujnih, dinamičnih, turbulentnih i proturiječnih događanja iz naše novije povijesti koja (srećom za sve nas i Vladimira Veselicu) još uvijek traje.

Eugen Kvaternik bio je "Homo politicus", "Homo oeconomicus" i "Homo etikus". Po obrazovnoj vokaciji Eugen Kvaternik bio je pravnik, a po svojem je djelovanju bio političar. Kao i za mnoge druge, premda ne previše brojne intelektualce svoga vremena osnovno usmjerenje političkoga djelovanja odnosilo se na borbu za političko i za ukupno osamostaljivanje Hrvatske kao države. Prema tome je glavni cilj i sadržaj političkoga djelovanja Eugena Kvaternika imao sve karakteristike narodnooslobodilačke borbe. Takvo opredjeljenje jednog hrvatskoga intelektualca nije moglo ostati ni nezapaženo, niti bez političkog proganjanja. Našao se u poziciji prvoga hrvatskoga političkoga emigranta u Italiji, u Rusiji i u Francuskoj.

Politička su mu proganjanja otežavala uvjete života i rada, pa i zaradu za život. Zato je ne mali dio svoga života proveo u oskudici i siromaštvu. Kvaternik je pripadao onim hrvatskim intelektualcima, velikanima, koji su bili pod stalnom presijom režima. Pritom nije bilo bitne razlike jesu li u danome trenutku dominirajući bili utjecaji Mađarske ili Beča.

Ove stavove valja posebno zapaziti zbog toga što se u nas nerijetko idealiziraju neki odnosi iz vremena Austrougarske. Samo ću usput spomenuti da je moj otac, Jakov Vojnić, prvi hrvatski intelektualac (učitelj) iz istarskog sela Ližnjana kod Pule, kao podčasnik prošao Galiciju i bio zarobljen u Rusiji. Čitavo je vrijeme u vojnoj knjižici imao zapisano "politisch unverdächtig", tj. politički nepouzdan. Razlog – hrvatski intelektualac. Sve u svemu, političko se okruženje za hrvatske intelektualce nije promijenilo sve do kraja Monarhije.

Vodeći političku borbu za oslobođenje Hrvatske, Eugen Kvaternik bolje je od nekih drugih hrvatskih intelektualaca shvatio ulogu ekonomije i ekonomskoga razvitka u borbi za političko oslobađanje i osamostaljivanje Hrvatske kao države.

Veoma ga je mučila spoznaja da se plodovima hrvatske zemlje, hrvatskoga rada i bogatstva obilato koriste stranci, da se oni na hrvatskome radu i znoju bogate, dok Hrvatska neprestano zaostaje. Razmišljajući o tome što bi sve bilo potrebno činiti da se takvo stanje počne mijenjati u smjeru u kojem će se plodovima hrvatskoga bogatstva, zemlje i rada što više koristiti Hrvati, shvatio je da u tome, pored političke borbe, važnu ulogu ima ekonomsko znanje. Taj ga je slijed misli naveo na istraživanje u sferi ekonomskih znanosti. Tako je nastao "Hrvatski glavničar". To je bio veoma težak zadatak i ogroman napor.

Taj zadatak i taj napor Eugen Kvaternik mogao je ostvariti i savladati, zahvaljujući ne samo velikoj intelektualnoj snazi, nego i velikoj emociji i velikome entuzijazmu. Multidisciplinanci bi kazali da je u tome radu ostvario najviši stupanj stvaralaštva sintezom inteligencije koja u sebi sadrži i klasičnu inteligenciju i emotivnu i intuitivnu inteligenciju.

Uz sve je te spoznaje ipak upravo zadivljujuće kako je Eugen Kvaternik bez formalne ekonomske naobrazbe (zato što je po vokaciji bio pravnik) uspio napisati djelo "Hrvatski glavničar". Također je zadivljujuće kako se u takvoj situaciji uspio dobro oslanjati i na Adama Smitha i na Karla Marxa i na druge relevantne autore. To još više zato što u nas još nisu bili udomaćeni ni odgovarajući termini, niti u svijetu poznat ekonomski rječnik. Upravo je impresivno kako je uz sva ta ograničenja Eugen Kvaternik i shvatio, i definirao, i objašnjavao i funkciju tržišta, i funkciju novca i kredita i veresije, i funkciju kapitala i kapital odnosa, i sve druge u ekonomskoj znanosti s tim kategorijama povezane odnose.

Sve te prosudbe, razumije se, moramo staviti u okvire danoga vremena i prostora. To još više zato što je Kvaternik relativno razvijenu kapitalističku ekonomiju mogao promatrati samo u okruženju dok je na našim prostorima još bila na rudimentarnoj razini prvobitna akumulacija kapitala, i to u rukama stranaca.

Sve u svemu, Eugen Kvaternik savladao je kao "Homo politicus" pod utjecajem snažnih domoljubnih naboja veoma uspješno brojne "Scile i Haribde" s kojima se sukobio kao "Homo oeconomicus". U žaru svoje ukupne aktivnosti u smjeru narodnooslobodilačke borbe za stvaranje samostalne hrvatske države Eugen Kvaternik pokazao je kvalitete velikana čija idejno-politička vertikala pokriva sve tri dimenzije i političku, i ekonomsku, i ljudsko-etičku.

U svojoj žarkoj želji da se što prije dogodi veliki ideal samostalne hrvatske države Eugen Kvaternik pokazivao je i kvalitete humanista, visoke etičke razine, ali isto tako i kvalitete, ne samo reformatora, nego i revolucionara. Njegovo opće, idejno i političko ozračje bilo je tjesno povezano sa pravašima i s "ocem nacije", dr. Antom Starčevićem, kojem je bio jedan od najbližijih suradnika, i to ne samo kao urednik stranačkog lista, nego i u političkoj borbi.

Hrvatski velikan iz sredine XIX. stoljeća, Eugen Kvaternik tragično je završio u Rakovičkoj buni koja je imala i neke karakteristike revolucije, a koja je trajala svega nekoliko dana.

Neke detaljnosti o tim događanjima u kojima je hrvatski velikan Eugen Kvaternik sa 46 godina doživio sudbinu Zrinjskih i Frankopana još nisu sasvim rasvijetljene. Posebno one koje su povezane sa prosudbom o realnim mogućnostima revolucionarnih promjena. No bez obzira na to, Eugen Kvaternik ostaje povijesna ličnost kao hrvatski velikan toga vremena.

Vladimir Veselica idejno politička je i humana vertikala našega vremena. Neke povijesne usporedbe nesumnjivo su utjecale na to da se Veselica, ne samo prihvati

pisanja studije o Eugenu Kvaternku kroz prizmu povijesne analize "Hrvatskog glavničara", nego i da to djelo briljantno ostvari.

Vladimir Veselica isto je kao i Eugen Kvaternik "Homo oeconomicus" "Homo politicus" i "Homo eticus". Vladimir Veselica pripada onoj skupini ljudi čiji je život ispunjen svim mogućim plemenitim sadržajima. Kada to kažem onda posebno mislim na to da je Vladimir Veselica po svojem ljudskom biću i po svojoj psihičkoj konstituciji jedna veoma osebujna ličnosti. Vladimir Veselica pripada uskoj skupini ljudi posebnih, bolje reći, jedinstvenih kvaliteta. On pripada onim ljudima za koje bi anglosaksonci rekli da su "unique", dakle jedinstveni.

Ta se osebujnost izražava u više vertikala i u više dimenzija. Spomenut ću barem tri. Prva je moralno-politička i ljudska dimenzija, druga - znanstvena i treća etička. Sve te tri vertikale ili sve tri dimenzije svode se na jednu koja čini našega prijatelja Vladu Veselicu i velikim znanstvenikom, i velikim čovjekom, i velikim prijateljem.

Bogat znanstveni rad Vladimira Veselice odnosi se na znanstveno nastavni i na znanstveno istraživački rad. I na jednome i na drugome planu ostvario je veoma zapažene rezultate. Ti se rezultati vide i u objavljenim knjigama i radovima i u obrazovanju mladih ekonomista na redovitom i postdiplomskom studiju, o čemu najbolje govore i brojni istaknuti gospodarstvenici, a isto tako i menadžeri, mladi znanstvenici, magistranti i doktorandi.

U okviru znanstveno-istraživačkoga i znanstveno-nastavnoga djelovanja neprekidno se manifestirala težnja za novim i boljim. Ta ga je težnja i takva orijentacija svrstala u redove veoma aktivnih i istaknutih reformatora. Posebno su bili zapaženi njegovi radovi u osamdesetim godinama XX. stoljeća u vrijeme najvećih reformskih događanja usmjerenih na pripremu tranzicije.

Veselica je među prvima zaorao duboke brazde prema pluralizaciji tržišta, razvitku integralnoga tržišta općenito i posebno financijskoga tržišta kao bitne pretpostavke tržišne pluralizacije. Knjiga "Priručnik o vrijednosnim papirima" kod nas je pionirski rad – pioneering work. Kada sam tu knjigu dobio godine 1987., bio sam veoma zadovoljan, ne samo zbog napisane posvete i pažnje prijatelja, nego i zbog toga što mi je ta knjiga i neposredno bila veoma korisna.

Vrijedne doprinose u tome smjeru predstavljaju i kasniji radovi i knjige, posebno one o financijskom sustavu, koje su mu donijele i posebno prestižno priznanje. Zato je upravo ta povezanost Veselice i Kvaternika nastala kao prirodni tijek stvari. Nitko s više, ne samo znanstvenoga, nego i intuitivnoga i emotivnoga znanja i naboja, ne bi mogao napisati ovaj rad, nego je to učinio Vladimir Veselica.

Pored velikih dostignuća u vrijeme reforme, veliki su znanstveni doprinosi uslijedili i u vrijeme tranzicije. Ti se doprinosi odnose na više knjiga od kojih je posebno potrebno spomenuti one u izdanju HAZU. Radovi Vladimira Veselice

usmjereni na demokratizaciju i pluralizaciju u sferi vlasništva, tržišta i političkog ustrojstva dali su osnovni ton i biljeg našim tradicionalnim opatijskim savjetovanjima ekonomista.

Valja spomenuti i još jednu i znanstvenu i aktivističku i idejno-političku dimenziju. Po izvornoj vokaciji "Homo oeconomicus" Veselica se u svome djelovanju javlja i kao "Homo politicus" pod utjecajem istih silnica koje su Kvaternika usmjerile da djeluje i kao "Homo oeconomicus". U burnim šezdesetim i sedamdesetim godinama XX. stoljeća Veselica se aktivno uključio u onaj krug reformatora proljećara koji su, osim težnji da se ubrza općereformska kretanja prema pluralizaciji i demokratizaciji, istakli u prvi plan i težnju za ubrzanim ostvarivanjem onih ustavnih promjena koje bi Hrvatskoj priznale izvorni suverenitet i pravo na samoopredjeljenje do odcjepljenja. Velike ambicije društveno-ekonomske reforme iz sredine šezdesetih bile su utišane i usporene eksplozijom srpskoga nacionalizma, Brijunskim plenumom i padom Rankovića. Na takav tijek stvari utjecalo je i međunarodno okruženje, posebno priprema za rušenje Praškoga proljeća. Na našim prostorima kontinuitet svih reformskih promjena posebno traže reformatori prolećari među kojima je veoma istaknut i Vladimir Veselica, osobito kao urednik "Hrvatskog gospodarskog glasnika" u kojem sam i osobno surađivao. Reformatori proljećari nisu srećom, kada se radi o ciljevima borbe, doživjeli "rakovičku" sudbinu. Konfederalni ustav iz godine 1974. priznao je izvorni suverenitet i državnost Republike Hrvatske. To je bila osnova rada Badinterove Komisije i odluka o razdruživanju na osnovi avnojskih granica. Time su ideje reformatora proljećara ostvarene. Nažalost, mnogi od njih podnijeli su osobnu žrtvu. U tome se kontekstu mogu povući neke samo apstraktne usporedbe između Eugena Kvaternika i Vladimira Veselice.

Kažem samo apstraktne usporedbe zato što je Eugen Kvaternik podnio najveću žrtvu bez uspjeha. Nasuprot tome Vladimir Veselica podnio je teške udarce, ali je cilj, posebno onaj koji se odnosi na Republiku Hrvatsku kao samostalnu državu, neupitno ostvaren. Ostaju, međutim, i neke druge usporedbe. Eugena Kvaternika mučila je činjenica da se na hrvatskom bogatstvu više bogate stranci nego Hrvati. Vladimir Veselica među prvima je na tradicionalnim opatijskim savjetovanjima ekonomista upozorio na opasnost kolonijalizacije Hrvatske.

Neprestano je upozoravao na potrebu razumnog dimenzioniranja onoga dijela društvenog kapitala, posebno bankarskog koji pripada strancima. Pri svemu tome nije ostavljao nikakve sumnje o proeuropskoj orijentaciji kao jedino mogućoj. Na primjedbe euroskeptika koji su navodili primjer Švicarske i Norveške na opatijskim je savjetovanjima bio veoma određen "Mi nismo ni Švicarska, ni Norveška".

Sve u svemu, Vladimir Veselica i kao čovjek i kao velikan svoga vremena u isto je vrijeme i veoma zadovoljan i veoma nezadovoljan. Zadovoljstvo ide s naslova samostalne države Republike Hrvatske. Nezadovoljstvo ide s onih naslova koji su usporili uključivanje Hrvatske u Europsku uniju, zato što smo imali iste ili slične predispozicije kao i Slovenija. Nametnuti rat nije odlučujući uzrok ovom usporavanju. Nezadovoljstvo se odnosi i na tajkunsku privatizaciju, na degradaciju

morala, na organizirani kriminal i s time povezanu pojavu mafiokracije, na velike, zapravo najveće u odnosu na druge zemlje u tranziciji, socijalne razlike, na veliku nezaposlenost, na siromaštvo, na model privređivanja koji po definiciji ne može davati optimalne rezultate, na nezadovoljavajuću funkciju pravne i socijalne države, na zapostavljanje načela socijalne pravde. U taj krug nezadovoljstva s posebnim naglaskom ide i već spomenuta činjenica o vladavini stranaca nad najvažnijim društvenim resursima, posebno onima koji se odnose na monetarnu sferu i na bankarski kapital.

Vladimir Veselica u vrednovanju svih navedenih pitanja i problema i kao "Homo oeconomicus", i kao "Homo politicus", i kao "Homo eticus" ima veoma diferencirane ocjene i stavove. Ti su stavovi uvijek prožeti pozitivnim nabojima, pogledom naprijed i ukazivanjem na smjerove mogućih promjena.

Isprazno kritizerstvo, nihilizam, defetizam i katastrofika nisu nikada plijenili pozornost, niti su bili dio načina i sadržaja mišljenja i djelovanja Vladimira Veselice.

Kao "Homo eticus" Vladimir Veselica čovjek je ljubavi, a ne mržnje, čovjek tolerancije, a ne isključivosti i ksenofobije. Ako se za ikoga može reći da se ponaša po poznatim sloganima i načelima kao što su "Mržnja se mržnjom ne ukida, mržnja se ukida ljubavlju" ili "Mržnja razara dušu i tijelo", onda se to može reći za Vladimira Veselicu. Njegovi brojni prijatelji različite idejno-političke i svjetonazorske provenijencije to najbolje pokazuju i potvrđuju.

To pokazuje i ukupno ponašanje Vladimira Veselice u mnogim proteklim godinama kada je djelovao i kao "Homo oeconomicus", i kada je djelovao kao "Homo politicus", i kada je djelovao kao "Homo eticus". Što je najvažnije, Vladimir Veselica u svojem je i znanstvenom i društvenom djelovanju veoma uspješno spajao sve te tri dimenzije u jednu vertikalnu pravog i velikog čovjeka koji zaslužuje i priznanje i poštovanje i svojih prijatelja i sredine u kojoj se kreće. U životu sve ima svoju cijenu, pa i takvo ponašanje Vladimira Veselice.

Posebno je veliku cijenu zbog takvoga ponašanja morao plaćati u burnim devedesetima kada se kao moralno-politička vertikala morao suprotstavljati brojnim devijantnim pojavama koje su se javljale svuda i koje nisu zaobišle ni ekonomsku znanost. Bez osobnih žrtava, i to veoma konkretnih, kako prestižno statusnih, tako i zdravstvenih i materijalnih, koje je u to vrijeme podnio Vladimir Veselica opća bi situacija u našoj ekonomskoj znanosti danas bila sasvim drugačija - mnogo lošija.

To se odnosi i na Ekonomski institut Zagreb, i na Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, i na časopis Hrvatskoga društva ekonomista "Ekonomski pregled", pa i na šire od toga, što znači da se to ne odnosi samo na ekonomsku znanost, nego i na šira društvena i politička događanja našega vremena. Bilo bi još mnogo toga što bi u svjetlu ukupnoga djelovanja Vladimira Veselice valjalo spomenuti.

Umjesto toga zaokružiti ću ovaj prikaz prosudbom da je jedan velikan iz hrvatske prošlosti Eugen Kvaternik privukao svu plemenitu pozornost Vladimira Veselice kao velikana hrvatske sadašnjosti.